

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2013/1–2

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST, 2014

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged
www.heh.hu

Alapító
† Horváth Tibor SJ

Főszerkesztő – General Editor
CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors
*HUNGARY: Balogh Margit, Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár,
Érszegi Géza, Kiss Ulrich, Lakatos Andor, Mészáros István, Mózes Gergely,
Rosdy Pál, Sill Ferenc, Solymosi László, Szabó Ferenc,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;
AUSTRIA: Szabó Csaba; GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre
ITALY: Molnár Antal, Németh László Imre, Somorjai Ádám, Tóth Tamás;
USA: Steven Béla Várdy*

Felelős szerkesztő – Editor
ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher
VÁRSZEGI ASZTRIK

Az angol nyelvű összefoglalókat fordította:
PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:
SIGILLUM 2000 Bt. Szeged
Nyomás és kötés:
EFO Nyomda
www.efonyomda.hu

BÁLINT László	„Antony Huxley” fedőnevű akció. Lakos Endre emigráns pap hazacsábításának megkísérlése <i>Operation under the Code-name ‘Antony Huxley’ Attempt on calling home Endre Lakos, émigré priest</i>	131
---------------	---	-----

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

MIKLÓSHÁZY Attila, SJ.	Római katolikus magyar emigráns lelkipásztorkodás Ausztriában. <i>Brief history of the pastoral care of emigrant Hungarians in Austria after the 2nd World War</i>	143
FÖLDVÁRI Sándor	Petrasevics Nikefor József eperjesi görög katolikus kanonok és tudományos kutató (1915–2013) <i>József Petrasevics Nikefor. Researcher and Greek Catholic Prebend of Prešov (1915-2013)</i>	177
ZVARA Edina	Egyháztörténeti könyvek, 2007 Egyháztörténeti könyvek, 2008 Egyháztörténeti könyvek, 2009	183 183 192

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

Kovács József: <i>Visitatio canonica a gyulai plébánián. 1715–1993</i> (Ism.: Miklós Péter)	195
TENGELY Adrienn: <i>A magyar egyházak a forradalmak korában.</i> (Ism.: Szecskó Károly)	198
KORHECZ PAPP Zsuzsanna: <i>Mathias Hanisch késő barokk vándorfestő.</i> <i>Matijas Haniš kasnobarokni putujuči slikar.</i> (Ism.: Fábián Borbála)	199

FÖLDVÁRI SÁNDOR

PETRASEVICS NIKEFOR JÓZSEF
EPERJESI GÖRÖG KATOLIKUS KANONOK ÉS TUDOMÁNYOS KUTATÓ
1915–2013

Sajnos, még a konzervatívabb gondolkodású s magasabb műveltségű, de hétköznapijainkba belefásult körökben is fájdalommal kérdezhetjük: ugyan kit érint meg manapság, ha régi kegyetlen idők tanújaként, egy, a hitéért több évig börtönt ült lelkipásztorra emlékezünk? Avagy, ha valaki még nyolcvanöt évesen is odahagyja biztos otthonát, és elmegy misszióba, többoldalú nyelvismeretével szolgálni a kisebbségi létben még fokozottabb paphiányt? Arra sem igazán figyel oda szenzációkra, de legalábbis a modern élet problémáira kihegyezett átlagos olvasó, hogy egy törődött, idős ember méltatlan szegénységben, a nyugdíját is nélkülözve tölti el utolsó éveit, súlyos betegségekkel küzdve, hiszen ez már szinte megszokott. Az pedig, hogy ez az elhagyatott, beteg öregember korábban a vallásos népelemek és a bizánci rítusú katolikus, vagyis görög katolikus egyházi zene neves kutatója volt, akit külföldön és a Magyar Tudományos Akadémián is ismertek és tiszteltek – ám aki mégsem a tudományos kutatásaira fordította nyugdíjas éveit, hanem a magyarországi lakását is felszámolva, Szlovákiában élő magyar hívek pástorolására ment, amíg menni tudott: ez még talán a vallásos körökben is valami kuriózum, semmint példa. Pedig ő példa volt, példakép: ritka nagy kegyelemmel áldott és Istenről hosszú, küzdelmes életem át a börtöntől a tudományos életig változatos módon tanúságot tevő pap.

Petrasevics József görög katolikus papcsalád harmadik gyermekeként 1915. március 3-án született a mai Čukalovcén (ruszinul Чукалівці), akkori magyar nevein Csukalóc, Csukaháza, Eperjes közelében. Születési adatai két háború következtében csak a családi hagyományból ismertek, amely azonban megbízható, mivel hatan voltak testvérek. Édesapja s bátyja papi hivatását követte. Mint ismeretes, a görög katolikus papok nő-sülhetnek, a bizánci rítusú liturgiát követik, ám teljes hitbeli közösségben vannak a pápával és a római katolikus egyházal. Az 1646-os ungvári unió kulturális és társadalmi felemelkedést hozott az akkori Kelet-Felvidék és Kárpátalja volt ortodox lakosságának, amennyiben a Rómával történt egyesülés lehetővé tette, hogy a papnövendékek nyugati teológiákon színvonalas műveltséget szerezzenek, így Eger, Nagyszombat, Nagyvárad, illetve Bécs volt a papképzés – és egyben társadalmi elit-képzés – színtere. Már a kezdetektől megfigyelhető, hogy a ruszin lakosság a gyakorlatban kétnyelvű, valamint jelentős a színmagyar anyanyelvű görög katolikusok aránya is. Fontosabb ennél, hogy a kelet-felvidéki görög katolikusok viszont (Ungvártól egészen a Szepességig terjedt a görög katolikuság) az egyesüléstől kezdve már többségükben szlovákok voltak, és éppen ebben a –görög-katolikuság műveltebb részét jelentő – régióban születtek a klasszikus püspökegyéniségek, mint az Olsavszky-testvérek, Bradács János és Bacsinszky András.

Amikor tehát Eperjes mellett megszületik a kis Petrasevics József, többnyelvű, többkultúrájú, szlovákul is anyanyelvi szinten értő, de teljességgel magyar identitású papi családban lát napvilágot. Ahol hagyomány volt a papi felmenők és a speciális egyháztörténelmi múlt őrzése, s ez ma is: a görög katolikusoknál a családtörténet és a szűkebb pátria története nemzedékeken át apáról fiúra szállt és hagyományozódik ma is (az eredeti görög katolikusoknál). Ezek a kulturális és nyelvi gyökerek azután jó táplálékot kaptak Egerben, és a (nőtlenül) pappá szentelődött, ez alkalomból a Nikefor / Nicefor nevet felvett ifjú majd jó s gazdag gyümölcsöket termett Isten igéjének hirdetése, s a görög katolikus kulturális örökség tudományos kutatása terén egyaránt.

Középiskolai tanulmányait az Egri Ciszterci Gimnáziumban végezte, s ez nemcsak magas oktatási színvonalat, hanem hitbeli tartást is adott növendékeinek. (Az iskoláról és az Egerben két évszázadon át jelenlévő görög katolikus diákokról bővebben: Földvári Sándor, *Az Egri Ciszterci Gimnázium szerepe Kárpátalja szellemi életében a 18. században*, in: *A Ciszterci Rend Magyarországon és Közép-Európában*, szerk. Guitmann Barnabás, Piliscsaba, 2009. 344–354.) A családi háttér és az iskola kettős inspirációjaként jelentkezett Krisztus hívása, melyre nemcsak igent mondott, hanem emellett a válságos időkben, a próbák alatt is kitartott. 1941. március 24-én szentelték pappá.

Kettős nyomás nehezedett a negyvenes évek végétől a görög katolikus áldozópapokra. Mint az Evangélium szolgálói, már papi voltaknál fogva is a kommunista rezsim üldözöttjei voltak. A görög katolikus egyházat még fokozottabban sújtották az üldözések; egyedül Magyarországon engedte működni (már ahogy, megfigyeltlen és korlátozottan) az állam, a Szovjetunióhoz tartozó Kárpátalján betiltották, Szlovákiában pedig erősen korlátozták, s kezdetben ott sem engedték működését. Ennek részletei kivezetnek bennünket e nekrológ kereteiből; ma már számottevő irodalma van e kérdésnek (utalunk itt Hetényi Varga Károly vagy Bendász Dániel munkáira). Petrasevics Nikefor bátyját, Metódot is üldözte a szlovák rezsim, ő pedig (mint említettük) börtönben ült a szovjet időkben. (M. Katolikus Lexikon: Ungvár szócikk: Petrasevics Nikefor Józsefet (*1915)

Először káplán volt Ungvárott (1941–45), majd Jakubany-ban, azután szlovák plébániának kisegítő, s 1950-től a zenei tehetségének és kutatásainak hódolt: kiváló énekes, illetve az ungvári székesegyház karnagya lett, akire később komoly tudósok emlékeztek hálával és elismeréssel. Például Árpá István, az Ungvári Egyetem docense s a Hungarológiai Intézet kutatója az 1993-ban Nyíregyházán rendezett Hodinka Antal Emlékkonferencián beszélt régi mesteréről. Akinek egykor az ungvári kórusában énekelt. Ekkor figyelt fel Nikefor atya –mint karnagy– arra, hogy a gazdag bizánci liturgikus egyházi zenében a népi vallásosság, a népi énekek jelenléte is tetten érhető, szigorúan kötött szertartásaik ellenére is. Kutatni kezdte magát az egyházi zenét, és a párhuzamos népi vallási énekeket egyaránt. Ezt a tudományos, papi s karvezetői, sőt zeneszerzői pályát derékba törte a börtön, a hitért kitartó lelkes elítélése. A hittestvérei azért imádkoztak, nehogy korábban szabaduljon, mert akkor nagy valószínűséggel beszervezi a kommunista rezsim. Ennek határozottan ellenállt, sőt még annak is, hogy áttérjen az ortodox egyházba. Sokan inkább ezt vállalták, mint az üldözést, bár a kommunista rezsim egyébiránt az ortodoxokkal sem bánt kesztyűs kézzel, csak éppen őket nem tiltotta be. Nikefor azt is elmesélte, hogy még a saját édesapja is, a görög katolikus pap, felemlítette neki, hogy színleg térjen át ortodoxnak, életét védve, de Nikefor kitartott amellett a hit és meggyőződés mellett, amit fiatalon vállalt.

A szocializmus éveiben túl sok babér nem termett számára.

Magyarországra jött, amelyről a hivatalos eperjesi püspöki nyilvántartás azt írja, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye kötelékébe lépett. (Az Eperjesi Görög Kat. Egyházmegye

legfrissebb sematizmusa szlovákul: <http://www.grkatpo.sk/?schematizmus&show=knaz&id=168>)

Ez csak részben igaz, és nem fedi a valóságot. Nikefor nem lehetett plébánián pap, hanem sok éven át római katolikus kántori munkát végzett Besenyőtelken, illetve kisegített különböző görög katolikus alkalmakon, és ahol erre szükség volt. Sokat utazott, és folytatni kezdte kutatásait. Az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban idegenvezetőként is dolgozott, ahol már országosan elismert szakértője volt a görög katolikus és a bizánci zenének. Oroszlánrésze volt az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban őrzött kéziratos Irmologion hivatalosan Kárpáti László által végzett és az ő nevén közölt kutatásában, aki meg is emlékezett Nikeforról saját publikációiban. (Kárpáti László: A sajpálfalai irmologion, in „Mert ezt Isten hagyta...”: Tanulmányok a népi vallásosság köréből, szerk. Tüskés Gábor, Magvető: Bp., 1986, 328–347.) Hivatkoztak Nikefor kutatásaira olyan szakemberek is, mint Bartha Elek, vagy Barna Gábor professzor

A rendszerváltozás előestéjén a Gondviselés pótolta valamicskét: ösztöndíjat kapott a Soros Alapítványtól a vallásos népelemek tanulmányozására, s meghívást az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklor Tanszékétől speciálkollégium tartására. Ez elsősorban Katona professzor, valamint az egyetemen is, az Akadémián is működő Küllös Imola érdeme volt; Küllös professzornő személyesen bátorította – mai szóval menedzselte – Nikefor atyát. Neki köszönhető Nikefor több publikációjának megjelenése, melyekből kiemeljük: Ortodox és görög katolikus vallásos néphagyományok kölcsönhatásai a Kárpát-medencében (kottamellékletekkel, in: Vallásosság és népi kultúra határainkon túl, szerk. Fejős Zoltán – Küllös Imola, Magyarságkutató Intézet: Bp, 1990, 74–94.) Sajnos, a legtöbb munkája kéziratban maradt, amelyeket gondosan legépelt, illetve kottákkal ellátott, és az Egri Eszterházy Károly Főiskola nyomdájában öt-hat példányban bekötötte, s így osztogatta. Kiemeljük ebből Petrasevics Nikefor: Paraliturgicseskije pisznyi, Eger, 1980. (Kézirat)

Ezeket az írásait, valamint az egykor gazdag magánkönyvtárát részben kimenekítette Amerikában élő s öt mise-adományok formájában segélyező görög katolikus hittestvéreinek, akik értékén becsülték a munkásságát; így hitvalló életéről és kutatásairól is angolul jelentek meg előbb méltatások, mintsem magyarul.

Szegényes körülményeit nemcsak a soványa szlovák nyugdíj, hanem a krisztusi szív is okozta: mindenét megosztotta népes és kérésekkel hozzá forduló rokonságával, és idegenekkel is, amije csak volt. Amikor nyolcvan éven felül ismét visszament Szlovákiába szolgálni, az egri lakását úgy adta ki főiskolás diákoknak albérlésre, hogy „amikor pénzetek van, tesztek az én takarékkönyvembe lakbért” – ám az ifjancok nem honorálták jó becsülettel ezt a nagyvonalúságot.

Nyolcvanas éveinek végén kiköltözött Perbenyikre (szlovákul Příbeník) és a Királyhalmec környéki magyar katolikusokat pasztorálta. Mikor hazalátogatott, sokszor kérdeztem: atyám, leéltél kilenc évtizedet, elszédülsz néha hosszú liturgián, hát nem tudnál itthon pihenni? Válasza ez volt: ott a kelet-felvidéki végeken kevés most a magyar pap, és engem hívnak, szeretnek; tudod, majd a sírban pihenek úgyis! Az az életem, hogy szolgáljak, ahol szükség van a szolgálatra – mondta.

A kilencvenedik év elmúltával, ép testben és ép szellemmel élhette meg, hogy kanonokká nevezte ki őt Eperjes görög katolikus püspöke, aki egyben a szlovákiai görög katolikusok metropolita-érseke! Nikefor a saját kanonoki beiktatásán koncelebrált, élete kilencvenes éveiben! Ezzel mutatta meg az Úr, hogy a földi liturgiában a „mennyei liturgia” előízét (vagyis az üdvözült életben Isten színe-látását) élvezzük, így mondhatta volna Nikefor is Pál apostol szavai nyomán: A jó harcot megharcoltam, a pályát végig-

futottam, készen vár rám a győzelem koszorúja, melyet azon a napon megad nekem az Úr! A Szikszón 2013. július 22. hétfő délelőtti temetést az eperjesi metropolita-érsek végezte, magyar papok és püspökök koncelebrálásával. Ezt már a sokat szenvedett és életében az üldözések után sok méltatlan mellőzöttséget is eltűrt Nikefor a hitünk szerint egy boldogabb világból szemlélte, melyben a küzdelmekért elnyeri jutalmát. Bizony, átlagon felül küzdelmes volt a pálya, s nehéz a harc. De, hogy Isten szerint való élet volt, bizonyítja, hogy mind szóval, mind példával egyaránt a legkeményebb időkben is tanúja volt Krisztusnak. Nemcsak azzal, hogy kitartott a börtönben is, hanem azzal, hogy az evangéliumi egyszerűséget a keresztény tudomány elismert művelésével ötvözte. A tudomány sohasem távolít el Krisztustól, csak a korlátolt emberek ostobasága ver éket közénk és Isten közé, hiszen a szellemünk és emberi kultúránk művelése szintén isteni parancs – és ebben (is) adott követendő példát Petrasevics Nikefor, hetvenkét éves papi működése s kilencvennyolc éves földi pályája során. Petrarsevics Nikefor József görög katolikus áldozópap, az Eperjesi egyházmegye kanonokja, kilencvennyolc éven át egységben élte a hitet, a szellemet, a kutatást és főként a Krisztus melletti rendületlen tanúságtételt.

SÁNDOR FÖLDVÁRI

JÓZSEF PETRASEVICS NIKEFOR
RESEARCHER AND GREEK CATHOLIC PREBEND OF PREŠOV
1915-2013

József Petrarsevics was born on 3 March 1915 as the third child of a Greek Catholic priest family in present day Čukalovcén (in Ruthenian Чукалівці), in Hungarian Csukalóc or Csukaháza, near Prešov in Slovakia. Following the clerical careers of his father and brother he was ordained a priest in Szeged. Upon this he took the name Nikefor/Nicefor. From the 1940s the life of Greek Catholic priests became very hard. Being priests they were persecuted by the Communist regime, especially within the Greek-Catholic Church. First, Nikefor served as a chaplain in Uzshorod, then, from the 1950s he devoted his time to music and scientific research: he was an excellent singer, and became the chorus-master of the Cathedral in Uzshorod. As a chorus-master Nikefor realized that the abundant Byzantine rite liturgical music incorporated traces of folk piety and folk singing. He started to study church music. This clerical and at the same time scientific and musical career was suddenly broken by the priest being sentenced to prison. In the time of the Socialist regime he settled in Hungary and became the priest in the Diocese of Hajdúdorog. He was over 80 when he went to Slovakia to serve Hungarian Catholics in Pribeník and Kráľovský Chlmec. Over the age of 90 he was appointed to a prebend by the Greek Catholic bishop of Prešov.

Nikefor atya kutat az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban, 1992. (Földvári Sándor felvétele)